

TRIBUNA: *LA HISTÒRIA DEL NOTARIAT, UNA RECERCA ENCARA VIGENT***Daniel Piñol**

Universitat de Barcelona

e-mail: danielpinol@ub.edu

doi: 10.1344/Svmma2018.12.2

En aquest monogràfic de la revista SVMMA presentem una línia de recerca que encara està fent importants aportacions en l'àmbit de la Diplomàtica. Així, la Història del Notariat, és avui en dia un dels camins d'investigació que segueixen molts diplomatistes a nivel internacional. Aquesta afirmació es basa en la renovació que ha sofert la ciència diplomàtica des de que Robert-H. Bautier, en la coneguda lliçó d'obertura del curs de Diplomàtica de l'École des Chartes, va fer algunes propostes innovadores. La principal d'aquestes era que hi havia la necessitat d'ampliar els objectius de la Diplomàtica, ampliant-la a la totalitat de la documentació escrita en qualsevol època. Afirmava que qualsevol document pot ser objecte d'anàlisi (BAUTIER 1961). Aquests postulats van ser seguits, entre altres i no sense debat, per A. Pratesi que demanava una anàlisi completa del document, una exegesi històrica i jurídica de les seves formes. I s'arribava una vegada més a l'anàlisi de la documentació de totes les èpoques, i no dedicant-se únicament als documents probatoris sinó també als actes administratius (PRATESI 1973). Ara no elaborarem un estat de la qüestió sobre el concepte i objectius de la Diplomàtica, perquè no pertoca. Però sí que podem prendre en consideració aquests suggeriments per entendre que els estudis d'Història del Notariat entrarien de ple en la Diplomàtica renovada i en els seus nous objectius. Aquests, a més dels estrictament cronològics que arriben a estudiar documents moderns i contemporanis – cal recordar els estudis de Luciana Duranti (DURANTI 1997) o Manuel Romero Tallafigo (ROMERO TALLAFIGO 1992), entre altres – també es fixen en aquelles institucions productores de documents. D'aquestes, una de les que ha donat més fruits, és el notariat, tant pel que fa a la institució com per a la documentació, ampliant-se a la informació que aporta la documentació notarial en tot el referent a l'activitat notarial (LAFFONT 1991). Es a dir, els diplomatistes van veure que els protocols notarial no oferien només informació sobre aspectes de la vida social, l'economia o les mentalitats –Michel Vovelle, als anys 70 va fer aportacions metodològiques per a l'estudi amb testaments, per exemple (VOVELLE 1973). L'anàlisi dels protocols també podia servir per conèixer la forma com els notaris desenvolupaven la seva activitat, l'evolució dels contractes i el formulari, el tipus de clientela, el volum de negoci...

Prenem com exemple el llibre de Giorgio Costamagna sobre el notariat a Gènova (COSTAMAGNA 1970) . Es un llibre clau en el que s'analitza el paper que jugava el notari en la societat baixmedieval genovesa, caracteritzada per un desenvolupament econòmic notable. En aquest ambient, els notaris aportaven l'aplicació pràctica del dret per donar garanties jurídiques als contractes mercantils. D'alguna manera el llibre marcava la línia de treball sobre el notariat: per una banda la institució i per l'altra la documentació generada per aquesta. Sobre el primer tema s'han dut a terme molts treballs relacionats amb l'evolució de la institució notarial –el pas progressiu del simple *scriptor* al *notarius publicus*– destacant un article de Giorgio Cencetti del 1966 (CENCETTI 1966). Es constata doncs que el notariat a Itàlia ha estat centre d'atenció d'aquests estudis, amb treballs desenvolupats des de la perspectiva de la casuística territorial, mancant una visió globalitzadora. De moment, però, hi ha estudis sobre Umbria, Sardenya, Ligúria, Nàpols, Pesaro, Urbino, Palerm, Bari, Pàdua, Pavia, Roma... S'estudien els col·legis notariais locals i la seva organització, la normativa local, l'evolució cap a la implantació definitiva del notariat públic, les bases jurídiques del principi d'autoritat pública i de fe pública, incloent estudis sobre la recuperació del dret romà i el desenvolupament del dret comú, qüestions directament relacionades amb el notariat públic i la seva evolució.

Per altra banda cal considerar l'edició de fonts, una altra línia de recerca que va impulsar Armando Petrucci (PETRUCCI 1958), Aquesta està ben justificada ja que els arxius italians són els que conserven més llibres notariais, amb sèries molt completes que arrenquen del darrer terç del segle XI. Aquesta tasca està en mans d'institucions com el Consiglio Nazionale del Notariato i les edicions que duen a terme inclouen notables estudis introductoris que constitueixen veritables treballs de recerca sobre el notariat italià.

Aquestes dues línies de treball també les trobem en la historiografia espanyola sobre el notariat. Josep Trenchs va elaborar un interessant estat de la qüestió l'any 1974 i en ell va constatar que on hi havia més producció bibliogràfica sobre el notariat era a Catalunya. Va afegir que calia continuar el camí obert per alguns treballs clàssics com els de Francesc Carreras Candi (CARRERAS CANDI 1906) o Victorino Santamaría (SANTAMARÍA 1917); i també que era necessari estudiar la legislació –ordinacions jurídiques dels notaris– fer estudis monogràfics sobre notaries, i estudiar amb profunditat les tipologies documentals.

Els estudis sobre el notariat català van iniciar-se a principis del segle XX amb els dos autors citats i van continuar amb els treballs d'Honori García sobre Vic, Raimon Noguera sobre Barcelona o Francesc Duran Cañameras sobre el notariat català en general. Aquests autors aporten dades sobre normativa, organització dels notaris, la casuística local, o l'autoritat pública que nomenava notaris a l'Edat Mitjana. A la producció historiogràfica al afegir-hi la tasca de la revista *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, fundada el 1948 i amb més de 30 números publicats. En ella hi ha publicat M. Teresa Ferrer Mallol, Antoni M. Argó, Josep Trenchs, Rafael

Conde o José Bono. Al costat de la revista l'altre vehicle per a la difusió dels estudis sobre el notariat català és la Fundació Noguera, entitat que publica treballs sobre el notariat, recerques que utilitzen la documentació notarial i publica també notables edicions de protocols notariais i catàlegs d'arxius notariais. El notariat aragonès ha estat estudiat per Angel Canellas i Asunción Blasco; a València dediquen la seva atenció Josepa Cortés i sobretot Vicent Pons; i a Mallorca, Antoni Planas Roselló qui, tot i ser un jurista, fa importants aportacions sobre el desenvolupament del notariat públic a Mallorca.

El notariat castellà és estudiat per Pilar Ostos, M. Luisa Pardo, M. Josefa Sanz i, més recentment, Reyes Rojas o María Luisa Domínguez amb sengles tesis doctorals sobre el notariat a Sevilla. Al costat d'aquests treballs de marcat caràcter local hem de citar la gran obra de José Bono Huerta que aporta, amb grans dosis de detalls, un extraordinari repàs al notariat espanyol.

Els paràgrafs precedents no es poden considerar un estat de la qüestió ni tampoc tenien aquesta intenció. Ara bé. Sí que són útils per veure quins fruits ha donat la historiografia sobre el notariat i també per justificar un dossier monogràfic sobre aquesta temàtica en una revista de cultures medievals. Els articles que configuren el dossier aporten noves dades sobre el notariat medieval i segueixen algunes de les darreres tendències. A tall d'exemple cal citar l'important treball de M. Luisa Lombardo sobre el notariat romà (LOMBARDO 2012), o el volum dirigit per A. Arnoux i O. Guyotjeannin sobre el notariat a França (ARNAUX, GUYOTJEANNIN 2011). D'alguna manera podem afirmar que la Història del Notariat, lluny de ser una tendència obsoleta continua aportant dades sobre realitats locals, algunes d'elles microhistòriques. Són treballs sobre la institució en ciutats, o sobre escriptories concretes, sobre l'organització dels notaris, o sobre el paper d'aquests com intermediaris de realitats socials diverses. Així, l'article de Mireia Comas fixa la seva atenció en el paper que juguen les dones dins dels contractes validats pels notaris barcelonins, fixant-se en una tipologia documental molt concreta: els requeriments notariais. L'anàlisi d'aquesta documentació aporta dades sobre les dificultats que tenen les dones vídues per lluitar pels seus drets i per recuperar els seus béns després de la mort del esposos. Dones que, sense la intervenció dels notaris en els contractes que donen garanties jurídiques a aquests processos, haguessin quedat en l'anominat. L'article d'Adrián Ares aporta dades sobre els notaris en una ciutat important com és Santiago de Compostela al segle XV. En aquesta ciutat l'autor detecta diversos tipus de notaris que treballen en diferents institucions i sota diverses autoritats. El mètode d'anàlisi que aplica inclou l'estudi dels models gràfics que intenta relacionar amb el tipus de nomenament (real o apostòlic) que té cada notari. Finalment, l'article de Lorena Barco i Alicia Marchant s'endisa en la figura del notari García de Villoslada, un notari que actua com a tal a Màlaga en qualitat d'escrivà de la població musulmana de la ciutat a finals de l'Edat Mitjana. La seva funció, més enllà de l'estrictament notarial, inclou també la d'actuar d'intermediari i intèrpret entre la població castellana que es va assentat en el territori malagueny.

Els tres articles que presentem en aquest monogràfic il·lustren, doncs, les línies a què ens referíem fa un moment ja que aporten dades sobre tres casuístiques diferents però que es centren en el notariat. Per tant, dins de la Diplomàtica i amb incorporacions metodològiques de la Paleografia o de la Història, els tres articles poden incorporar-se a l'elenc de les línies de recerca per les que es mou la Història del Notariat. Cal agrair als autors els treballs que presenten i a la direcció de la Revista SVMMA l'oportunitat de publicar aquest dossier monogràfic.

BIBLIOGRAFIA

ARNAOUX, Mathieu, GUYOTJEANNIN, Olivier (eds.), 2011. *Tabelliones et tabellionages de la France médiévale et moderne*, París, École des Chartes.

BAUTIER, Robert-H., 1961. "Leçon d'ouverture du cours de diplomatique à l'École des Chartes (20 octobre 1961)", *Bibliothèque de l'École des Chartes*, 119: 194-225.

CARRERAS CANDI, Francesc, 1906. "Desenrotllament de la institució notarial a Catalunya en lo segle XIII", *Miscel·lània Històrica Catalana* 2: 323-360.

CENCETTI, Giorgio, 1966, "Dal Tabellione Romano al Notaio Medieval", *Il notariato veronese attraverso i secoli. Catalogo della mostra in Castelvechio*, Verona, Colegio notarile di Verona: XIX-XXIX.

COSTAMAGNA, Giorgio, 1970. *Il notaio a Genova, tra prestigio e potere*, 1970.

DURANTI, Luciana, 1997, *Diplomática. Usos nuevos para una antigua ciencia*, Carmona, S&C.

LAFFONT, Jean-L., 1991. "Introduction. Problèmes et enjeux de l'analyse historique de l'activité notariale", *Problèmes et méthodes de l'activité notariale (XVe-XIXe siècles)* Toulouse, UM, 17-28.

LOMBARDO, M. Luisa, 2012. *Il notaio romano tra sovranità pontificia e autonomia comunale (secoli XIV-XVI)*, Milano, Giuffrè Editore.

PETRUCCI, Armando, 1958. *Notarii. Documenti per la storia del notariato italiano*. Milano, Casa Editrice Giuffrè.

PRATESI, Alessandrom 1973. "Diplomatica in crisi?", *Miscellanea in memoria di Giorgio Cencetti*, 1973: 443-455.

ROMERO TALLAFIGO, Manuel, 1992. “Diplomática del documento contemporáneo: sus aportaciones para la valoración y selección en los archivos”, *Actas de las primeras jornadas sobre Metodología para la identificación y valoración de fondos documentales de las administraciones públicas*, Madrid, Dirección de los Archivos Estatales: 52-59.

SANTAMARÍA, Victorino, 1917. *Estudios notariales. Contribución a la historia del notariado en Cataluña*.

VOVELLE, Michel, 1973, *Piété baroque et déchristianisation en Provence au XVIIIe siècle. Les attitudes devant la mort d'après les clauses de testaments*, Paris, Seuil.

